PRIVELIŞTI MARINE ÎN *ENEIDA* VERGILIANĂ

Maria SUBI
(Universitatea de Vest din Timişoara)
maria.subi@e-uvt.ro

Marine Sceneries in Vergil's *Aeneid*

The sea plays a significant role in Vergil's *Aeneid*. It is where the Trojans' journey took place, a space full of symbolism, since this was the Mediterranean world, which will be dominated, centuries later, by the proud Rome. Defined lexically through a large series of synonyms, the sea appears in various instances, shown at the onset of spring or in the midst of winter, illuminated by the pale moonlight or flamed by the sun, calm one time, tempestuous the next. The first book of the poem offers a detailed description of the sea's turbulence, the terrifying episode of aquatic violence suggesting the adversities the hero, Aeneas, must overcome to fulfil his destiny. Consequently, the poet utilizes a repertoire of expressions and a variety of sound combinations to convey the extraordinary unleashing of the powers of nature. The visual and the acoustic images join together, scene after scene, in an apocalyptic vision, where one can see stormy winds (*venti, velut agmine facto*), gigantic waves (*vastos volvunt ad litora fluctus*), thunders (*intonuere poli*), lightning (*micat ignibus aether*), darkness (*nox*) associated with water overflows, etc. Making use of an extremely rich and varied graphic inventory, Vergil's narrative is set apart by its vivid and figurative images, the Mantuan having the special talent to represent, allegorically, the countless transformations of nature.

Keywords: *sea; sea storm; visual images; acoustic images; expressivity*

Un rol însemnat în *Eneida* vergiliană revine mării, ea constituind spaţiul în care se desfăşoară periplul troienilor, căci *multosque per annos/ Errabant, acti fatis maria omnia circum* (*Aen*., I, 31-32) „Destinul/ Cel maşter vînturatu-i-a pe ape/Atîţia ani în şir" (trad. G.I.T., p. 35), înainte să ajungă la mult râvnitul pământ italic (*Lavinia litora*, *Aen*., I, 2). Traseul acesta are profunde semnificaţii, întrucât este vorba de „mările pe care urmaşii ieşiţi din spiţa lui Aeneas (Eneazii) le vor domina, la capătul unei istorii şi al unui destin ce se împlinea sub August, după Actium: bazinul mediteranean" (Guţu 1970: 172). *Mare internum* pentru viitoarea Romă şi realitate omniprezentă în cuprinsul epopeii, spaţiul marin reclamă o diversificare corespunzătoare a terminologiei acvatice: prin urmare, alături de *mare,-is*, se rânduiesc *aqua,-ae* 'apa mării'; *unda,-ae* ori *fluctŭs,-ūs* 'valurile mării'; apoi, sinonimele *pontus,-i* şi *pelagus,-i*, împrumutate din greacă; *altum,-i* 'largul mării'; *aequŏr,-ŏris* 'întinderea mării'; *aestus,-us* 'marea zbuciumată'; *gurgĕs,-ĭtis*'vâltoare, abisul mării'; *imber,-bris* 'apa mării'; *marmŏr,-ŏris* 'apa nemişcată şi strălucitoare a mării'; *profundum,-i* 'adâncul mării'; *sāl, salis* 'apa sărată a mării' etc.

Concretizată lexical printr-un şir bogat de sinonime, marea apare în felurite ipostaze, surprinsă fiind de Vergilius fie în prag de primăvară, atunci când *prima inceperat aestas*, fie în toiul iernii, când *glacialis hiems Aquilonibus asperat undas*, iar suprafaţa mării evocă transparenţa şi splendoarea strălucitoare a marmurei (*volvuntur* ***marmore*** *fluctus*):

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

Vix prima inceperat aestas,/ Et pater Anchises dare fatis vela jubebat:/ Litora cum patriae lacrimans portusque relinquo/ Et campos ubi Troia fuit. Feror exsul in ***altum****/ Cum sociis natoque, Penatibus et magnis dis* (*Aen*., III, 8-12) „De-abia-n primăvară dăduse,/ Când ne zori ca să-ntindem norocului pânzele-Anchises./ Eu părăsesc lăcrămând şi portul şi câmpii pe care/ Troia stătuse şi ţara-mi străbună. Şi plec ca fugarii,/ Mării-ncrezând pe copil şi pe zei, pe penaţi şi tovarăşi" (trad. George Coşbuc, p. 89); *Interea magnum sol circumvolvitur annum/ Et glacialis hiems Aquilonibus asperat* ***undas*** (*Aen*., III, 284-285) „În vremea/ Aceasta, rotitorul soare crugul/ Din fiecare an şi-l împlinise/ Şi iarna cea gheţoasă cu-al ei crivăţ/ Zburleşte-acum talazurile mării" (trad. G.I.T., p. 144); *Quam multi Libyco volvuntur* ***marmore*** *fluctus,/ Saevus ubi Orion hibernis conditur undis* (*Aen*., VII, 718-719) „La fel de multe se rostógol valuri/ Pe mărmuria mare libiană,/ Atuncea când, bătând la uşă iarna,/ Se-ascunde-n unde aprigul Oriòn" (trad. G.I.T., p. 366).

Alteori, Vergilius zugrăveşte marea într-un cadru nocturn şi urmăreşte – cu „sensibilitatea sa extremă la plasticitatea imponderabilă a luminii" – efectele razelor lunare asupra valurilor translucide, creând, ca un veritabil romantic, o sugestie „de mister şi de vrajă" (Papu 1967: 54-55): *Aspirant aurae in noctem nec candida cursus/Luna negat, splendet tremulo sub lumine* ***pontus*** (*Aen*., VII, 8-9) „Spre toiul nopţii brizele respiră/ Şi-o lună albă drumul înlesneşte/ Pe marea poleită-n unduire" (trad. G.I.T., p. 329).

Iată, apoi, aceeaşi mare, rumenită de soarele matinal – în tonuri şi sclipiri de o admirabilă frumuseţe, ce amintesc, din nou, alba scânteiere a rocii cristaline:

Jamque rubescebat radiis ***mare*** *et aethere ab alto/ Aurora in roseis fulgebat lutea bigis,/ Cum venti posuere omnisque repente resedit/ Flatus, et in lento luctantur* ***marmore*** *tonsae* (Vergilius, *Aen*., VII, 25-28) „Se rumenea de raze marea; dinspre/ Tării, aurie, Aurora luce-n/ Trandafiriu-i car; se potoleşte/ Vântoasa; orice boare încetează,/ Iar truda vâslelor se săvârşeşte/ Pe-o mare mărmurie, liniştită" (trad. G.I.T., p. 330).

Utilizat cu valoare metaforică, substantivul neutru *marmŏr, -ŏris* – sau corespondentul său adjectival, *marmŏrĕus* (3) – evocă frecvent, în limbajul poeziei latine, „apa mării liniştite, ca un bloc strălucitor de marmură" (vezi DG, *s.v.*)[1]:

Ut mare, cum magni commorunt aequora venti,/ Vertitur in canos candenti ***marmore*** *fluctus* (Lucretius, *De rerum natura*, II, 766-767) „Astfel când vânturi turbate frământă lichidele-ntinsuri,/ Marea se schimbă în valuri ca marmora alb scânteinde" (trad. D. Murăraşu, p. 72); *Teneramque vidit Attin prope* ***marmora*** *pelagi* (Catullus, *Carmina*, LXIII, 88) „Şi de marmoreana mare văzu că Attis e aproape" (p. 118-119); *Inde hominum pecudumque genus vitaeque volantum/ Et quae* ***marmoreo*** *fert monstra sub aequore pontus* (Vergilius, *Aen*., VI, 728-729) „Ivitu-s-au pe urmă oameni, turme,/ Şi soiul zburătoarelor din aer,/ Jigănii din adânc, pe care marea/ Sub mărmurìu-i coperiş le-ascunde" (trad. G.I.T., p. 309); *centenaque arbore fluctum/ Verberat assurgens, spumant vada* ***marmore*** *verso* (Vergilius, *Aen*., X, 207-208) „se ridică/ O sută de lopeţi ca să izbească/ Noianul; răscolite se înspumă/ Întinderile mărmurii de ape" (trad. G.I.T., p. 484); *Hinc tempestates dubio praediscere caelo/ Possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,/ Et quando infidum remis impellere* ***marmor****/ Conveniat* (Vergilius, *G*., I, 252-255) „De-aici, când ceru-i îndoios, afla-vom/ De mai nainte ale vremii hachiţi,/

[1] Un comentariu referitor la *marmor*, „mărmuria mare", întâlnim la Radu 2011:111.

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

Răstimpul secerişului ş-acela/ Al semănatului; când potrivit e/ Cu vâsle-amăgitoarea mărmurie/ A mării faţă s-o brăzdăm" (trad. G.I.T., p. 141).

Dincolo de faţa-i „mărmurie", marea se înrudeşte însă coloristic cu cerul senin, astfel că un cromonim din familia lui *caelum: caerula,-ōrum* (*plurale tantum*) este întrebuinţat de Vergilius pentru a descrie albastrele ei talazuri:

Vela cadunt, remis insurgimus; haud mora, nautae/ Annixi torquent spumas et ***caerula*** *verrunt* (*Aen*., III, 207-208) „Atuncea:/ Jos pânzele! Ne năpustim la vâsle,/ Nu-i vreme de pierdut. Icnesc năierii,/ Rotind cu vâsle înspumate valuri/ Şi faţa-albastră-a mării vânturând-o" (trad. G.I.T., p. 139-140); *Idem omnis simul ardor habet, rapiuntque ruuntque./ Litora deseruere; latet sub classibus aequor:/ Annixi torquent spumas et* ***caerula*** *verrunt* (*Aen*., IV, 581-583) „Pe toţi, de-a valma, îi cuprinde-acelaşi/ Avânt. Tot ce le trebuie înşfacă,/ Dau buzna pe corăbii. Ţărmurile/ Le-au şi lăsat. Puzderia de nave/ Ascunde marea. Se-opintesc pe vâsle,/ Despică spuma, colindând albastre/ Talazuri" (trad. G.I.T., p. 206); *Haec inter tumidi late maris ibat imago/ Aurea, sed fluctu spumabant* ***caerula*** *cano* (*Aen*., VIII, 671-672) „La mijloc se-ntindea până departe/ Al mării furioase chip în aur;/ Dar spuma valurilor e căruntă" (trad. G.I.T., p. 415).

Există, aşadar, în paginile vergiliene, o faţă senină a mării (*placataque venti/ Dant* ***maria***), ce înfăţişează privirii „spectacolul însufleţit al insulelor şi coastelor vestite pentru frumuseţea lor sau pentru amintirile lor istorice și legendare" (Ştefănescu: 280) – insule ale căror nume, rânduite în şiraguri dense, punctează ritmic versurile:

Inde, ubi prima fides ***pelago****, placataque venti/ Dant* ***maria*** *et lenis crepitans vocat Auster in* ***altum****,/ Deducunt socii naves et litora complent* (*Aen*., III, 69-71)„Ş-apoi, când mării ne putùm încrede,/ Căci vântul între timp se mulcomise/ Ş-o boare dulce ne-mbia spre larguri/ Abia foşnind, coboară soţii-n valuri/ Corăbiile de pe ţărm, umplându-l/ Cu forfota" (p. 132); *Linquimus Ortygiae portus* ***pelago****que volamus,/ Bacchatamque jugis Naxon viridemque Donusam,/ Olearon niveamque Paron sparsasque per* ***aequor****/ Cycladas et crebris legimus* ***freta*** *concita terris* (*Aen*., III, 124-127) „Ne depărtăm de portul din Ortigia/ Zburând pe mare. Rând pe rând, trecurăm/Pe lângă Naxos, pe-ale cărei vârfuri/Bacante chiuie; pe lângă verdea/Donusa, iar apoi pe lângă Paros,/Cea strălucind de-a marmorei candoare;/Pe lângă risipitele Ciclade/Pe luciul mării. Trecem peste valuri/Ce se frământ, izbindu-se de ţărmul/Atâtor insule" (trad. G.I.T., p. 135); *fugimus spumantibus* ***undis****,/ Qua cursum ventusque gubernatorque vocabat./ Jam medio apparet* ***fluctu*** *nemorosa Zacynthos,/ Dulichiumque Sameque, et Neritos ardua saxis./ Effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna,/ Et terram altricem saevi exsecramur Ulixi./ Mox et Leucatae nimbosa cacumina montis/ Et formidatus nautis aperitur Apollo* (*Aen*., III, 268-275) „Iar noi gonim pe înspumata mare/Pe unde, priincios, ne-ndreaptă vântul/Şi Palinur, cârmaciul nostru. Iată,/ Din toiul valurilor se iveşte/Împădurita insulă Zacintos,/Dulichiu, şi Same, şi Neritos,/Ostróvul cel cu înălţimi pietroase./Scăpăm de stâncăriile Itacăi,/De ţara lui Laerte, blăstămând-o,/Că ea doar l-a hrănit pe nemilosul/Ulise. Dup-aceea ni s-arată/În neguri, vârful muntelui Leucate/Şi templul lui Apolo, cel de care/Se tem corăbierii" (trad. G.I.T., p.143).

Dar există şi un alt chip – ostil şi înfricoşător – al mării învolburate, bântuite de furtuni, căci, deşi cutreierat în toate direcţiile, necuprinsul marin rămâne, la Vergilius, un itinerar imprevizibil, plin de primejdii, asupra cărora atrage mereu atenţia discursul său poetic:

BDD-A27639 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

Talia jactanti, stridens Aquilone procella/Velum adversa ferit ***fluctus****que ad sidera tollit./Franguntur remi: tum prora avertit et* ***undis****/Dat latus; insequitur cumulo praeruptus* ***aquae*** *mons./ Hi summo in* ***fluctu*** *pendent; his* ***unda*** *dehiscens/Terram inter* ***fluctus*** *aperit; furit* ***aestus*** *harenis* (*Aen*., I, 102-107) „Pe când astfel se tânguia, furtuna,/ Cu crivăţul din miază-noapte-n şuier,/ Corabia-i izbeşte drept în faţă,/ Talazurile-urcându-le-n tărie./ Şi vâslele se frâng, se încovoaie/ Şi prora, aplecându-se-ntr-o dungă/ Spre valuri. Munte ponorât de apă/ Îşi năpusteşte namila. Atârnă/ Pe coama spumei unii; iar altòra,/ Căscându-li-se, marea le deschide,/ Între prăpăstii de talazuri, fundul:/ Vânzolul apei clócotă-n adâncuri" (trad. G.I.T., p. 38); *Cum subito adsurgens* ***fluctu*** *nimbosus Orion/ In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris/ Perque* ***undas****, superante* ***salo****, perque invia saxa/ Dispulit; huc pauci vestris adnavimus oris* (*Aen*., I, 535-538) „Dar, ridicîndu-se deodat' din valuri,/ Orìon furtunaticul ne-mpinse/ În vaduri oarbe; copleşiţi de mare,/ Ne spulberară vînturi deşucheate/ Peste talazuri, peste stînci ştiute/ De nimeni. Prea puţini aici răzbirăm,/ La ţărmul vost' " (trad. G.I.T., p. 61-62).

Terminologia marină, foarte bogată în aceste pasaje, se împleteşte expresiv cu terminologia tempestei, compusă din elemente ce reproduc, într-un complex de imagini vizuale, auditive şi motorii, extraordinara desfăşurare de forţe a naturii dezlănţuite:

paucisque relictis/ Vela damus vastumque cava trabe currimus ***aequor****./Postquam* ***altum*** *tenuere rates, nec jam amplius ullae/Apparent terrae, caelum undique et undique* ***pontus****,/Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber/Noctem hiememque ferens et inhorruit* ***unda*** *tenebris./ Continuo venti volvunt* ***mare*** *magnaque surgunt/****Aequora****, dispersi jactamur* ***gurgite*** *vasto./Involvere diem nimbi et nox umida caelum/Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes./Excutimur cursu et caecis erramus in* ***undis****./ Ipse diem noctemque negat discernere caelo/Nec meminisse viae media Palinurus in* ***unda****./Tres adeo incertos caeca caligine soles/Erramus* ***pelago****, totidem sine sidere noctes;/Quarto terra die primum se attollere tandem/ Visa, aperire procul montis ac volvere fumum./Vela cadunt, remis insurgimus; haud mora, nautae/Annixi torquent* ***spumas*** *et* ***caerula*** *verrunt* (Vergilius, *Aen*., III, 190-208) „Lăsând câţiva acolo/Din soţi, străbatem iar noianul mării/Pe nave adâncate. Când ajunsem/Cu ele-n larg, şi-n niciun fund de zare/Pământ nu se mai vede: pretutindeni/E numai mare, numai cer tutindeni,/Atunci, deasupra mea un nour negru/Opritu-s-a, aducător de beznă/Şi de furtună. Forfoteşte valul/În întuneric. Dintr-o dată vântul/Burzuluieşte marea şi talazuri/Uriaşe se-aridic. Ne răzleţirăm,/De vifor biciuiţi, pe-ntinsa mare./Au astrucat lumina zilei norii,/Iar noaptea jílavă ne fură cerul./Cresc fulgere prin sfârtecaţii nouri:/Din drum ne-abatem silnic, la-ntâmplare,/Rătăcitori pe oarbele talazuri./Nici însuşi Palinurus nu mai poate –/ Pe cât ne spune el – şă-şi deie sama/Dacă pe lume-acuma-i zi sau noapte,/Nici drumul nu şi-l aminteşte-n sorbul/Talazurilor. Zile trei, întrege,/Făr' să le ţinem bine socoteala,/Am rătăcit prin orbul întuneric/Pe mări; şi tot atâtea nopţi ca smoala./Abia a patra zi văzùm pământul/Că se ridică-n fine, prima oară,/Şi munţi că se zăresc în depărtare,/Şi fum rotocolindu-se. Atuncea:/Jos pânzele! Ne năpustim la vâsle,/Nu-i vreme de pierdut. Icnesc năierii,/ Rotind cu vâsle înspumate valuri/ Şi faţa-albastră-a mării vânturând-o" (trad. G.I.T., p. 139-140).

Un alt episod bine-cunoscut este episodul furtunii pe mare din cartea întâi a *Eneidei*, episod a cărui forţă dramatică sporeşte prin folosirea unei tehnici a contrastului (Guţu 1970: 172). Astfel, în opoziţie cu sentimentul de calmă seninătate, pe care-l evocă tabloul plecării pe mare a dardanilor: *Vela dabant laeti et* ***spumas salis*** *aere ruebant* (*Aen*., I, 35) „Nici nu pierduseră din privelìşte/ Siculul ţărm, a lor voioase nave/ Ce spintecau spumatele talazuri" (trad. G.I.T., p. 35), Vergilius prezintă izbucnirea vijeliei (vezi Guţu 1970: 172), declanşate *saevae memorem Iunonis ob iram* (*Aen*., I, 4) „Din pricina vrăjbìei cei nestinse/ A crâncenei Iunona" (trad. G.I.T., p. 33).

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

Terifiantul spectacol nu este, deci, un fenomen natural obişnuit, ci rezultatul unei intervenţii divine: cel care pune în mişcare stihiile este Aeolus, regele vânturilor, dar el nu este decât instrumentul de care se slujeşte Iuno, în încercarea ei de a stăvili drumul troienilor către Latium (cf. Guţu 1970: 172). Văzută dintr-o astfel de perspectivă, tempesta încetează să fie un simplu obstacol, de soiul celor traversate de Odiseu, şi se transformă într-un „simbol pentru întreaga acţiune a epopeii" (*ibidem:* 173): rostul său este de a sugera „adversităţile" pe care eroul, învestit „cu o misiune istorică şi supratemporală", trebuie să le învingă pentru a-şi împlini menirea (*ibidem:* 170, 173).

Fragmentul începe cu o formulă stereotipă: *Haec ubi dicta*, care punctează dintru început, prin omiterea auxiliarului *sunt*, caracterul alert al expunerii. Întrebuinţat aici cu valoare temporală, *ubi* marchează o bruscă schimbare de planuri. Stratul dialogat (convorbirea Iuno-Aeolus) face loc elementului narativ, cuvintele cedează locul acţiunii: *Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem/ Impulit in latus* (*Aen*., I, 81-82) „Abia a zis; cu vârful lăncii-n coastă/ Izbeşte hăul muntelui" (trad. G.I.T., p. 37).Verbele invadează versurile, târând după ele substantive şi adjective, într-o descriere precipitată:

> *acventi, velut agmine facto,/ Qua data porta, ruunt et terras turbine perflant./ Incubuere mari, totumque a sedibus imis/ Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis/ Africus et vastos volvunt ad litora fluctus* (*Aen*., I, 82-86) „pe borta/ Ce-o rupse astfel, oastea vânturilor/ A răbufnit; şi şuieră pământul/ De-al lor vârtej. S-au năpustit pe mare/ Şi, din străfunduri, Éurus şi Notus/ Şi Africus cu iuţile-i furtune/ O vânzolesc, rostogolind spre ţărmuri/ Potop de valuri" (trad. G.I.T., p. 37).

Comparaţia, extrasă din registrul militar (*venti, velut agmine facto*), susţine dinamismul războinic al imaginii, accentuând totodată caracterul agresiv al stihiilor descătuşate. Concreteţea descrierii sporeşte prin enumerarea numelor – cu sonorităţi aparte – ale vântoaselor în acţiune, multiplicarea encliticului *-que* asigurând punerea în relief a elementelor coordonate (vezi Marouzeau 1935: 106-107): *Euru**sque** Notu**sque** ruunt creber**que** procellis/ Africus*(*Aen*., I, 85-86) „Éurus şi Notus/ Şi Africus cu iuţile-i furtune/ O vânzolesc [marea]" (trad. G.I.T., p. 37).

Scurtimea cuvintelor utilizate („la brièveté"), subliniată prin aliteraţii şi alte artificii fonice, creează în text impresia de mişcare precipitată, impetuoasă – „une impression […] de vivacité, de hâte et d'emportement" (Marouzeau 1935: 99):

> ***ve**nti, **ve**lut agmine facto,/ Qu**a** data**p**ort**a,**ruunt* (*Aen*., I, 82-83) „pe borta/ Ce-o rupse astfel, oastea vânturilor/ A răbufnit" (trad. G.I.T., p. 37);***v**astos **v**olvuntad litora fluctus* (*Aen*., I, 86) „rostogolind spre ţărmuri/ Potop de valuri" (trad. G.I.T., p. 37).

De o mare valoare expresivă se vădesc şi îmbinările sonore: rularea vibrantei *r*, la care se adaugă duritatea explozivelor,suflul lui *f* şi *s*, precum şi rezonanţa mai profundă, mai surdă a lui *u* sau *v* sugerează şuierul tempestei şi zbuciumul valurilor (vezi Marouzeau 1935: 26-31):

> ***v**enti, **v**el**ut** a**g**mine **f**ac**t**o* (*Aen*., I, 82) „oastea vânturilor" (trad. G.I.T., p. 37); ***ruu**nt **e**t **t**er**r**as **turb**ine **perf**lant* (*Aen*., I, 83) „A răbufnit; şi şuieră pământul/ De-al lor vârtej" (trad. G.I.T., p. 37); *E**urus**que No**tus**que **ruu**nt **c**re**b**er**que **p**rocellis/ Afri**c**us* (*Aen*., I, 85-86) „Éurus şi Notus/ Şi Africus cu iuţile-i furtune/ O vânzolesc" (trad. G.I.T., p. 37).

Aceleaşi acumulări consonantice, menite a reproduce sonoritatea vijeliei, se regăsesc în versul următor: *Ins**equitur** cla**m**or**que **v**iru**m** stri**d**or**que **ru**den**tum*** (*Aen*., I, 87) „Iscă-se acuma/

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

Strigări de oameni, scrâşnet de odgoane" (trad. G.I.T., p. 37). Prezenţa umană, consemnată laconic printr-un genitiv plural arhaic, foarte expresiv (*virum*), se asociază firesc cu o manifestare curentă în faţa elementelor ostile: strigătul de groază (*clamorque virum*). Spaima omului expus violenţelormarine – *venti, procellae, vasti fluctus* – constituie, de fapt, după cum atrag atenţia comentatorii, o temă constantă atât în literatura de ficţiune, cât şi în cronici (Delumeau 1986: 52-55), marea „fiind prin excelenţă locul fricii" (*Ibidem:* 52).

Plină de primejdii, întinderea lichidă apare „asociată în sensibilitatea colectivă cu cele mai negre imagini ale adversităţii" (*Ibidem:* 69) – întuneric, tunete, fulgere, moarte, elemente nelipsite în textul vergilian:

> *Eripiunt subito nubes caelumque diemque/ Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra./ Intonuere poli et crebris micat ignibus aether/ Praesentemque viris intentant omnia mortem* (*Aen*., I, 88-91) „Au şi răpit, şi cerul şi lumina,/ Din a troienilor privire, norii./ Pe mare noaptea se prăvale, oarbă./ Cutremură-se ceruri, iar văzduhul/ Tot pâlpâie de fulgerele dese/ Şi preajma doar de moarte le vorbeşte/ Bărbaţilor, de moartea ce-i de faţă" (trad. G.I.T., p. 37-38).

Dispariţia bruscă a luminii (*Eripiunt subito nubes caelumque diemque*) şi năvala tenebrelor (*nox incubat*) comunică o senzaţie de tristeţe şi apăsare[1], ce culminează cu sentimentul morţii iminente: *intentant omnia mortem*. Caracterul malefic al procesului de obscurizare a zilei şi al întunericului, ivit pe neaşteptate (*subito*), este puternic accentuat în text prin epitetul *ātra*: *nox [...]* ***atra***. Reliefat stilistic, graţie hiperbatului şi plasării sale într-o poziţie privilegiată, la capăt de vers, acesta nu se mărgineşte la sensul, strict fizic, al sinonimului său, *nigra*, ci dezvoltă un înţeles funest, sumbru, dat fiind că implică „une idée morale de terreur, de malheur, de mort" (Ernout, Meillet 2001: 53; cf. Marouzeau 1935:152), apariţia sa îmbogăţind atmosfera cu note mai întunecate. Bezna se asociază aici cu necuprinsul acvatic: suprafaţa invadată de *nox* este marea – *pontus*, element personificat datorită construcţiei poetice cu dativul: ***ponto*** *nox incubat atra*, care imprimă enunţului mişcare şi viaţă – „le mouvement et la vie"(Paul Lejay, *apud* Marouzeau 1935:196).

Imaginile vizuale (*nubes*, *nox incubat atra*, *crebris micat ignibus aether*) şi auditive (*Intonuere poli*) compun un tablou impresionant, care sporeşte în grandoare prin utilizarea pluralului în locul singularului: termen nobil prin excelenţă, *poli* îşi amplifică astfel contururile maiestuoase şi respiră un aer de sumbră măreţie. Alături de el, substantivul *aethēr* – împrumutat din limba greacă – sporeşte şi el expresivitatea textului, mulţumită timbrului său aparte, străin, care-l transformă într-un dublet afectiv pentru *āēr:micat ignibus* ***aether***[2].

Dramatismul expunerii atinge punctul culminant odată cu apariţia eroului epopeii, încărcătura emoţională a fragmentului fiind marcată exclamativ:

> *Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;/ Ingemit, et duplices tendens ad sidera palmas,/ Talia voce refert: „O terque quaterque beati/ Quis ante ora patrum, Trojae sub moenibus altis,/ Contigit oppetere!"*(*Aen*., I, 92-96),„Iar trupul lui Enea îl cuprinde,/ În clipă, un fior de groază. Geme/ Şi, ridicând spre cer a sale braţă,/ Dă glas aşa: «– De trei ori şi de patru/ Ferice e de voi, o, cei cărora/ Fostu-v-a dat, priviţi de taţii voştri,/ La Troia să cădeţi, sub nalte ziduri»" (trad. G.I.T., p. 38).

[1] Motivul nopţii seînscrie în registrul „descendent" al epopeii (vezi Papu 1967: 41-42).

[2] În legătură cu valoarea stilistică a utilizării pluralului (emfatic, expresiv, poetic) în locul singularului, vezi Marouzeau 1935: 209, iar cu privire la expresivitatea lui *aether*, vezi *ibidem:*154.

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

Această reacţie emotivă i-a fost imputată lui Aeneas de feluriţi critici, întrucât contravenea tiparelor fixate de poemele homerice. Dar astfel de scăderi în plan eroic constituie un câştig în plan omenesc, înlesnind identificarea noastră afectivă cu personajul vergilian:

> „În această dezlănţuire a durerii şi [...] a fricii de prezentul confruntat cu un trecut îndepărtat, în care se putea prevedea măcar o moarte glorioasă, pe când acum întunericul ce învăluie totul ameninţă să-l scufunde şi pe el şi pe tovarăşii lui, toţi victime obscure ale unui destin fără lumină şi fără frumuseţe – în această dezlănţuire, Aeneas e mai mult ca oricând aproape de sufletul nostru... Îl urmărim, şi sufletul nostru tremură împreună cu el, fiindcă acel strigăt care îi izbucnea din piept ni l-a apropiat, ni l-a făcut asemenea nouă în disperările noastre: e om ca şi noi. Pentru o clipă eroul a dispărut, dar eroul este de cele mai multe ori doar obiect al admiraţiei noastre; omul însă este totdeauna o parte şi un reflex al fiinţei noastre înseşi" (Nicola Terzaghi, apud Guţu 1970: 174).

De altminteri, nu frica ce-i dă la iveală pe mişei (*Degeneres animos timor arguit***,** *Aen*.,IV, 13) îl cuprinde pe protagonist, ci teama de o moarte dezonorantă, regretul de a nu a fi avut parte de un sfârşit vrednic de un războinic:

> *o Danaum fortissime gentis/ Tydide, mene Iliacis occumbere campis/ Non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,/ Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens/ Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis/ Scuta virum galeasque et fortia corpora volvit?* (*Aen*., I, 96-101) „O, preaviteazule din neam danaic,/Tidide, tu! Că n-am putut, la Troia,/Pe câmpii ei să cad răpus de tine;/Să-mi fi curmat cu braţul tău suflarea/Acolo unde zace Hector însuşi/Ucis de suliţa lui Eacide,/Acolo unde şi Sarpédon zace,/El, uriaşul, unde Símoisul/Atâtea coifuri şi atâtea scuturi/Şi-atâtea trupuri de viteji le smulse/Mânându-le sub valurile sale" (trad. G.I.T., p. 38).

În opoziţie cu moartea eroică, celebrată în acest discurs, moartea pe mare este percepută negativ: Aeneas e cuprins de fiori reci (*solvuntur frigore membra*), geme (*ingemit*) sau invocă cerul (*tendens ad sidera palmas*). Regăsim, într-un asemenea comportament, vechea repulsie a omului faţă de mare, tărâm populat de tot soiul de pericole, asupra cărora atrage atenţia şi textul poetic: vânturi dezlănţuite (*venti, velut agmine facto*), valuri uriaşe (*vastos volvunt ad litora fluctus*), tunete (*intonuere poli*), fulgere (*micat ignibus aether*), bezna (*nox*), asociată cu apele revărsate etc.

Desfăşurând astfel un repertoriu imagistic deosebit de bogat şi variat, descrierea vergiliană îşi extinde registrele de la priveliştea mării senine, strălucind sub razele soarelui sau ale lunii până la priveliştea mării învolburate de furtuni. Ceea ce rezultă sunt câteva tablouri extrem de sugestive, impresionante prin concreteţea şi plasticitatea imaginilor create, poetul mantuan fiind înzestrat din plin cu darul de a reprezenta, viu şi expresiv, nesfârşitele chipuri ale firii.

Referinţe bibliografice:

DELUMEAU, Jean 1986: *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, volumul I, traducere, postfaţă şi note de Modest Morariu, Bucureşti, Editura Meridiane.

ERNOUT, Alfred, Alfred MEILLET 2001: *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Histoire des mots, retirage de la 4e édition, augmentée d'additions et de corrections par Jacques André, Paris, Klincksieck.

GUŢU, G. 1983: *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică (DG).

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)

IDEM 1970: *Publius Vergilius Maro. Studiu literar*, Bucureşti, Editura Univers.
MAROUZEAU, J. 1935: *Traité de stylistique appliquée au latin*, Paris, Les Belles Lettres.
RADU, Gabriela 2011: *Eneida – repertoriu lexical*. *Traducerea G.I. Tohăneanu*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest.
ŞTEFĂNESCU, Tudor D.: *Aeneida lui P. Vergilius Maro*, Craiova.
PAPU 1967: *Prefaţă* la Vergiliu, *Eneida*, traducere de Eugen Lovinescu, text şi note de Eugen Cizek, prefaţă, note finale de Edgar Papu, Bucureşti, Editura Tineretului.

Surse:

CATULLUS [1999]: *Carmina*, traducere, studiu introductiv şi note de Teodor Naum, [Bucureşti], [Editura Teora].
LUCRETIUS, Titus Carus 1981: *Poemul naturii*, traducere, prefaţă şi note de D. Murărașu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.
VERGILIUS, Publius Maro 1994: *Eneida*, prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib (G.I.T.).
IDEM 1997: *Bucolice. Georgice*, prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Amarcord (G.I.T.).
IDEM 1980: *Eneida*, ediţie critică, traducere de George Coşbuc, ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Stella Petecel, Bucureşti, Editura Univers.
VIRGILE 1919: *Oeuvres de Virgile*, publiées avec une introduction biographique et littéraire, des notes critiques et explicatives, des gravures, des cartes et un index. *L'Énéide*, par P. Lejay, Paris, Librairie Hachette.

BDD-A27639 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:07 UTC)